

АУДИТОРЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

РАЗВИТИЕ АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

DEVELOPMENT OF AUDITING ACTIVITIES

Доц.Ф. П Азимова

талабалар О. Махмудов., Н.Абдурахмонова

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти

Ўзбекистон.Тошкент

Доц. Ф. П. Азимова

Студенты Махмудов О., Абдурахмонова Н.

Ташкентский институт текстильной и легкой промышленности

Узбекистан. Ташкент

Assoc. Prof. F. P. Azimova

Students Makhmudov O., Abdurakhmanova N.

Tashkent Institute of Textile and Light Industry

Uzbekistan. Tashkent

Аннотация: Мақолада Ўзбекистондаги аудиторлик хизматлари бозорининг ҳозирги ҳолатини таҳлил қилишга бағишланган. Аудиторлик фаолияти соҳасидаги қонунчилик базасидаги сўнгги ўзгаришлар, аудиторлар тўғрисидаги маълумотлар, аудиторлик фаолияти субъектларининг мамлакат ҳудудлари бўйича тақсимланиши баён этилган

Калит сўзлар: Аудит, аудиторлик фаолияти, аудиторлик ташкилоти, аудитор, Ўзбекистон бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассоциацияси (НАБАУз), аудиторлик гувоҳномаси.

Аннотация: Статья посвящена анализу современного состояния рынка аудиторских услуг в Узбекистане. Представлены последние изменения законодательной базы в сфере аудиторской деятельности,

сведения об аудиторах, распределение субъектов аудиторской деятельности по регионам страны.

Ключевые слова: Аудит, аудиторская деятельность, аудиторская организация, аудитор, Национальная ассоциация бухгалтеров и аудиторов Узбекистана (НАБАУЗ), аудиторское свидетельство

Abstract: The article is devoted to the analysis of the current state of the audit services market in Uzbekistan. The latest changes in the legislative framework in the field of audit activities, information about auditors, and the distribution of audit entities by regions of the country are described.

Keywords: Audit, audit activities, audit organization, auditor, National Association of Accountants and Auditors of Uzbekistan (NAAUA), audit certificate

Янги Ўзбекистонни барпо этиш жараёни хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи янги иқтисодий институтларни яратиш заруратини очиб берди, улар орасида аудиторлар институти муносиб ўрин эгаллайди.

Хозирги иқтисодий шароитда корхона фаолияти тўғрисидаги ишончли маълумотлар муҳим рол ўйнайди, Бунда:

-давлат органлари томонидан солиқ қонунчилигига риоя этилишини назорат қилиш;

-корхона эгасининг ривожланиш стратегиясини ва унинг фаолияти самарадорлигини ошириш йўллариини белгилаш;

-корхонанинг тўлов қобилиятини ва кредитларни қайтариш эҳтимолини баҳоловчи, суғурта рискинни аниқлайдиган банклар, суғурта компаниялари;

-харидорларга, хўжалик юритувчи субъект билан хўжалик муносабатларида бўлган бошқа корхона ва ташкилотларга етказиб бериш учун ҳақ тўлаш, товарлар, хизматлар, ишларни қабул қилишда ишонч учун;

-омонатларнинг рентабеллигини баҳолаш учун потенциал инвесторлар.

Аудит бозор муносабатларининг элементиدير. Бозорнинг ҳар қандай бошқа элементи сингари, у бозор иштирокчиларининг ҳар қандай гуруҳида пайдо бўлади, унга эҳтиёж пайдо бўлиши биланоқ, талаб пайдо бўлади. Ўз вақтида ишлаб чиқариш ва бозорни ривожлантиришнинг ривожланиши ва мураккаблиги ташкилотларнинг эгалари (акциядорлар, акциядорлар, таъсисчилар), шунингдек инвесторлар ва кредиторлар барча молия-хўжалик субъектларини мустақил равишда текшира олмаслигига олиб келди. Хўжалик юритувчи субъектнинг операциялари қонун талабларига мувофиқ бўлиши ва бухгалтерия ҳисобида тўғри акс эттирилиши лозим.

Шундай қилиб, бир томондан молиявий ҳисоботлардан манфаатдор фойдаланувчиларнинг уларнинг ишончилигига ишониш зарурати (чунки молиявий ҳисоботлар масъулиятли қарорлар қабул қилиш учун ишлатилади). Бошқа томондан манфаатдор фойдаланувчилар орасида махсус билим ва тажрибанинг етишмаслиги, ташкилот ҳужжатларидан эркин фойдаланиш имконияти йўқлиги, зиддиятли вазиятларда ташкилот раҳбарияти ва бухгалтерия бўлимидан ноҳолис маълумотларни олиш имконияти, муқаррар омиллар (тузувчиларнинг субъективлиги, меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни талқин қилишдаги ноаниқлик ва бошқалар) туфайли молиявий ҳисоботларнинг бузилиш тенденцияси мустақил, юқори малакали аудиторлар институтининг пайдо бўлишига олиб келди, уларнинг фикри ташкилотнинг ишончилиги тўғрисида. молиявий ҳисобот манфаатдор фойдаланувчилар учун ишончли бўлиши мумкин.[1]

Аудит тизими Ўзбекистон иқтисодиёти молия секторининг ажралмас қисми ҳисобланади. Давлатимиз томонидан ушбу соҳани ободонлаштириш ва ривожлантиришга катта эътибор қаратилмоқда. Бугунги кунга келиб аудиторлик фаолиятининг комплекс қонунчилик базаси яратилди,

лицензиялар бериш тизими сезиларли даражада соддалаштирилди ва либераллаштирилди.

“Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги 2021-йил 25-февралдаги 677-сонли Президент Фармонига асосан қонун қабул қилинди. Бунда аудиторлик фаолияти фақат халқаро аудит стандартлари, сифат назорати, шарҳлар, ишончни таъминлаш бўйича топшириқлар ва тегишли хизматлар асосида амалга оширилади. Стандартлар Халқаро бухгалтерлар федерациясининг Халқаро аудит ва кафолат стандартлари кенгаши томонидан нашр этилган. Аудитнинг халқаро стандартларини Ўзбекистон ҳудудида қўллаш учун уларни тан олиш тартиби Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган.

Аудиторлик ташкилоти бу ҳақдаги маълумотлар Аудиторлик ташкилотларининг реэстрига киритилган кундан бошлаб аудиторлик фаолиятини амалга оширишга ҳақли. У, аввалгидек, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳар қандай ташкилий-ҳуқуқий шаклда тузилиши ва фаолиятини амалга ошириши мумкин. Бундай ҳолда, қуйидаги мажбурий шартлар бажарилиши керак:

-асосий иш жойи аудиторлик ташкилоти бўлган аудиторлар сони камида 4 нафардан кам бўлмаган штатдаги аудиторлардан иборат аудиторлик ташкилотини ташкил этиш;

-аудиторлик ташкилотининг устав капитали (устав капитали) мол-мулк, шу жумладан аудиторлик ташкилоти ўз фаолиятини амалга оширишда бевосита фойдаланаётган маблағлар ҳисобидан шакллантирилса;

-аудиторларга (аудиторга) тегишли бўлган устав капиталидаги улуш камида 51 фоиз бўлиши керак (аудиторлик ташкилоти – хорижий аудиторлик ташкилотининг филиали ёки шўба хўжалик жамиятини ташкил этиш ҳоллари бундан мустасно);

Аудиторлик ташкилотининг раҳбари фақат асосий иш жойи шу аудиторлик ташкилоти бўлган аудитор бўлиши керак. Аудиторлик ташкилотининг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва мажбуриятларига, шунингдек, мажбурий аудит ўтказилиши лозим бўлган ташкилотлар рўйхатига тузатишлар киритилди. Шундай қилиб, ҳисобот йилининг охирида бир вақтнинг ўзида қуйидаги шартларни бажарадиган тижорат ташкилотлари мажбурий текширувдан ўтказилади: активларнинг баланс қиймати - 100 минг BRV дан ортиқ, маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотишдан тушган тушум - 200 минг BRV дан ортиқ. , ходимларнинг ўртача йиллик сони 100 кишидан ортиқ.

Аудиторлик ташкилотлари томонидан кўрсатиладиган тегишли хизматлар рўйхати белгиланди. Жумладан:

-молиявий ҳисоботларни ташкил этиш, тиклаш, ҳисобга олиш, тузиш, шунингдек уларни юритиш ва тайёрлаш масалалари бўйича маслаҳатлар;

-юримдик шахсининг тафтиш комиссияси (тафтишчиси), инвестиция активларининг ишончли бошқарувчиси функцияларини амалга ошириш;

-солиқ қонунчилигини қўллаш бўйича маслаҳатлар, солиқлар ва йиғимларни ҳисоблаш, декларацияларни тайёрлаш, агар аудиторлик ташкилотида доимий солиқ маслаҳатчиси мавжуд бўлса ёки шартнома шартларига кўра уни жалб қилган ҳолда ва ҳоказо.

Аниқланишича, аудит натижалари бўйича фақат аудиторлик хулосаси чиқарилади. Аудиторлик ташкилотлари ва аудиторларнинг реэстрларини юритиш тартиби белгиланди. Ўрганиш жараёнида мавзу бўйича статистик маълумотлар ва назарияларни ўрганишда мантиқий фикрлаш, илмий кузатиш, тизимли ёндашув, статистик усуллар қўлланилди. Таҳлил давомида Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг статистик маълумотларидан фойдаланилди.

Хукукий иқтисодиёт институти сифатида аудитнинг маҳаллий назарияси ва амалиёти кескин рақобат шароитида ривожланмоқда. Деярли барча турдаги аудиторлик хизматларини кўрсатувчи бир қанча йирик маҳаллий аудиторлик ташкилотлари вужудга келди, маҳаллий ташкилотлар аудит соҳасида тегишли тажрибага эга бўлди.

Бугунги кунда аудиторлик фаолиятини 100 дан ортиқ аудиторлик ташкилоти амалга оширмоқда, 600 дан ортиқ аудитор малака сертификатига эга. 2022-йил 1-январь ҳолатига уларнинг сони 651 нафар аудиторни ташкил этади: 130 нафар аудитор 10 йилдан ортиқ аудитор сифатида узлуксиз тажрибага эга, 68 нафар аудитор халқаро бухгалтерия сертификатига (СИПА, АССА), ДИПИФР, СПА) эга.[2]

Ўзбекистон Республикасида 1992-йил 13-мартда Бухгалтерлар уюшмаси ўз фаолиятини расман бошлади, у ўз фаолиятини 1992-йил 17-январда Иттифоқнинг Устави, ижроия кўмитаси, ижроия кўмитаси бюроси ва тафтиш комиссияси сайланган республика конференциясидан бошлади. Бу вақтга келиб, уюшма икки юзга яқин аъзони бирлаштирган эди. 1993-йилда “Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги қонун қабул қилингандан сўнг уюшма “Ўзбекистон бухгалтерлар ва аудиторлар уюшмаси”га айлантирилди ва ўша вақтга келиб 4000 га яқин аъзога эга эди. 2001-йил 22-майда бўлиб ўтган ҳисобот-сайлов конференциясида Уставга ўзгартиришлар ва аъзолик мезонлари тасдиқланди ва уюшма “Ўзбекистон бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассоциацияси” (НАБАУЗ) номини олди.

НАБАУЗ бугунги кунда вилоят марказларида: Андижон, Бухоро, Гулистон, Жиззах, Қарши, Наманган, Нукус, Самарқанд, Урганч, Фарғона, Навоий шаҳарларида ҳудудий филиалларига эга. Термиз шаҳрида филиал очиш ишлари олиб борилмоқда.

2000 йилдан бери НАБАУЗ Халқаро Бухгалтерлар Федерацияси (ИФАС)нинг ассоциацияланган аъзоси ҳисобланади.

2001-йилдан буён НАБАУЗ Евроосиё сертификатланган бухгалтерлар ва аудиторлар кенгаши – ЭССБАнинг тўлиқ аъзоси ҳисобланади. НАБАУЗ доимий равишда АҚШ, Англия, Германия, Канада ва бошқа юқори ривожланган мамлакатларнинг шу каби ташкилотлари тажрибасини Ўзбекистонда жорий этишга қаратилган халқаро дастур ва лойиҳаларда иштирок этиб келади. Ўзбекистон Бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассоциацияси ихтиёрий асосда сертификатланган бухгалтерлар ва аудиторларни бирлаштирган жамоат ташкилотидир.

НАБАУЗнинг мақсади таълим дастурлари ва малака ошириш курсларини ўтказиш, шунингдек, халқаро миқёсда ассоциацияланган аъзо мақомига эришиш учун консалтинг хизматларини кўрсатиш орқали профессионал бухгалтерлар ва аудиторларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга кўмаклашишдан иборат.[3]

“Ўзбекистон бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассоциацияси” НАБАУЗнинг вазифалари қуйидагича:

*Ўзбекистон Республикасида бухгалтер ва аудитор касбларини ривожлантириш ва уларнинг малакасини Халқаро бухгалтерлар федерациясига (ИФАС) аъзолик мезонларига жавоб берадиган халқаро стандартларга яқинлаштириш.

*Ўзбекистонда бозор ислохотларида фаол иштирок этиш;

*бухгалтерия ҳисоби ва аудит соҳасидаги норматив ҳужжатларни ишлаб чиқишда иштирок этиш ва уларни такомиллаштириш бўйича таклифлар киритиш;

*Бухгалтерлар ва аудиторлар учун малака талабларини ишлаб чиқиш ва ИФАС талабларига мувофиқ аттестация имтиҳонларини ўтказиш;

*Сертификатланган бухгалтерлар ва аудиторларнинг ахлоқ кодексига риоя этилишини назорат қилиш;

*бухгалтерия ҳисоби ва аудитни ривожлантириш мақсадида ҳудудий, республика ва халқаро семинарлар, конференциялар, симпозиумлар ташкил этиш;

*бухгалтерлар ва аудиторларнинг касбий ҳимоясини таъминлаш мақсадида уларга услубий, маслаҳат ва ахборот ёрдамани кўрсатиш;

* Халқаро эътирофга эришиш учун бухгалтерлар ва аудиторларнинг халқаро профессионал ташкилотлари билан алоқа ва ҳамкорликни йўлга қўйиш.[4]

Аудит ривожланишининг ҳозирги босқичи халқаро аудит стандартларининг асосий тамойилларини босқичма-босқич мослаштириш ва жорий этиш билан тавсифланади.

Адабиётлар рўйхати

1.Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлигининг www.мф.уз (Бухгалтерия ҳисоби ва аудит бошқармаси) расмий веб-сайтидаги Аудиторлар ва аудиторлик ташкилотлари реэстридаги маълумотлар.

2.Ўзбекистон Республикаси Бухгалтерлар ва аудиторлар миллий ассоциациясининг www.нааа.уз расмий веб-сайтидаги маълумотлар.

3.2021-йил 25-февралдаги “Аудиторлик фаолияти тўғрисида”ги Қонун.

4.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 08.04.2021 йилдаги ПҚ-5210-сон “Аудиторларни аттестациядан ўтказишни таъминлаш тўғрисида”ги қарори.